УДК 338.432 : 332.122

Бекирова С.Е., аспірант, НАПКБ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСУ

У статті досліджуються питання економічного регулювання розвитку санаторно-курортного комплексу України.

Ключові слова: економічне регулювання, державне економічне регулювання, санаторно-курортний комплекс

ВСТУП

Україна має значний санаторно-курортний потенціал, який використовується менш як на 25-30%. Однією з причин цього є певна незавершеність ринкових перетворень, внаслідок чого санаторно-курортний комплекс країни не розкриває в повному обсязі свої реальні можливості. Найбільше санаторно-курортний потенціал використовується в АР Крим та Одеській області, які зорієнтовані на літній відпочинок та лікування дорослих і дітей не лише з України, а й країн колишнього СРСР. Однак з кожним роком кількість відпочиваючих з інших країн скорочується, зменшується і частка вітчизняних туристів, що бажають провести свою літню відпустку в санаторно-курортних закладах Криму чи Одеській області.

В зимовий період свої санаторно-курортні можливості частково використовують Закарпатська, Івано-Франківська та Львівська області. В останні кілька років на зимовий відпочинок почали приїжджати до Криму, де в горах можливо покататися на лижах. Але і на цих територіях санаторно-курортні можливості зимового відпочинку використовуються лише на 20-30% від реальних можливостей. Тому є як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Наприклад, в АР Крим — це у більшості випадків відсутність снігу на зимових канікулах, тобто в період від 25 грудня до 1 лютого, а також недостатня матеріальна база зимового відпочинку та оздоровлення. Аналогічна ситуація і в інших територіях України, де є теоретичні можливості зимнього відпочинку та санаторно-курортного оздоровлення.

Проте більшість території України недостатньо охоплена санаторно-курортними базами, що суттєво знижує можливості України як туристичної країни, хоча кожна територія країни має свої, властиві тільки цій території можливості для розвитку санаторно-курортного комплексу. На нашу думку, головна проблема посідає в тому, що не вирішені економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші питання, які заважають розвитку санаторно-курортного комплексу як на заході, так і на сході країни, на півночі і на півдні. Подолання кризових явищ в країні є головним напрямом розвитку, а подолання кризових явищ передбачає реалізацію низки реформ, які необхідні для країни в цілому і кожному регіону.

Розвиток санаторно-курортного комплексу можливо досягти за рахунок наукової розробки і впровадження в практику системи економічного регулювання, за допомогою якої, можливо подолати частину кризових явищ і реформувати санаторно-курортний комплекс країни.

В науковій літературі питанням державного та економічного регулювання приділялось достатньо уваги. Так, можливо виділити наступних авторів, які досліджували ці питання: Бандур С.І. [1], Біла С. [2], Ветрова Н.М., Кікоть В.І. [3] Дідівська Л.І., Головко Л.С. [4], Кононенко В.І., Шабліста Л.М., Шевченко Л.І. [5], Курилова Н.А. [6] та інші. В цих дослідженнях був здійснений аналіз сутності та змісту регулювання економіки, визначені передумови необхідності державного регулювання, доведено принципову різницю між ринковим і державним регулюванням економіки. Проте значні зміни в українській економіці, зокрема в санаторно-курортному комплексі вимагають нових досліджень, що і обумовило актуальність цієї наукової роботи.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розкриття сутності та змісту економічного регулювання санаторно-курортного комплексу країни.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток санаторно-курортного комплексу України в значній мірі обумовлений ефективністю використання різних форм і методів економічного регулювання. На нашу думку, санаторно-курортний комплекс України — це сукупність суб'єктів підприємництва, що надають санаторно-курортні послуги населенню, які спрямовані на підтримання або покращення здоров'я, реабілітації хворих людей після тривалого лікування, забезпечення умов для відпочинку та розваг, зміни психологічної обстановки тощо.

Найчастіше в науковій літературі економічне регулювання розглядається як сукупність окремих напрямів і шляхів впливу на ту чи іншу сферу діяльності або економічний комплекс країни за допомогою фінансово-кредитних, бюджетно-податкових, цінових, інформаційних та інших інструментів, внаслідок чого створюються сприятливі умови для розвитку [1, 3, 4].

Однак економічне регулювання — це досить складне явище, яке впливає як позитивно, так і негативно на об'єкти та суб'єкти регулювання. Становлення ринкової економіки в країні передбачає використання різних ринкових регуляторів, які притаманні ринковим відносинам. Проте в Україні ринкові відносини почали формуватися лише 20 років тому в умовах існування командно-адміністративної системи господарювання. Це негативно вплинуло на формування ринкових регуляторів, які суттєво почали відрізнятись від класичних внаслідок специфіки господарювання в країні. Практично на протязі 20 років ринкові регулято-

ри, що формувались під впливом ринкових перетворень, знаходились поруч із застарілими адміністративними формами впливу на економіку, що негативно впливало на економічний розвиток. Внаслідок такої ситуації ринкові регулятори діяли не в повному обсязі. Крім того, ринкові регулятори не дозволяли забезпечити інтереси всіх економічних суб'єктів, зокрема помітну частину населення України, яка бачила в ринкових перетвореннях загрозу. Це вимагає застосування в ринковій економіці державного регулювання. Водночас державне регулювання в Україні хоча і поступово розвивалось під впливом нових ринкових законодавчих та нормативних документів, частіше здійснювалось на основі адміністративних методів, що породжувало, а потім посилювало корупційні схеми, які дедалі становились все більш досконалими та стали значним гальмом розвитку санаторно-курортного комплексу.

Ринкові відносини в санаторно-курортному комплексі почали формуватися ще за часи СРСР, коли значній частині громадян не вистачало місць в державних чи профспілкових санаторно-курортних закладах. Але державна власність практично на все не сприяла розвитку ринковим відносинам. Ринкові відносини в санаторно-курортному комплексі почали активно формуватися тоді, коли в Україні законодавчо була закріплена приватна власність. Більшість державних та профспілкових санаторно-курортних закладів отримали приватного власника, приватна власність стала панувати в сфері торгівлі, відпочинку, розваг тощо. Активно стали з'являтися приватні пансіонати, готелі, дома відпочинку, ресторани, кафе, бари, туристичні фірми та агенції тощо. Ринкові відносини поряд з позитивними моментами виявили і багато негативних, що необхідно було врегульовувати державі за рахунок не лише державного, а й скоригованих ринкових механізмів.

Економічне регулювання, на нашу думку, слід розглядати як об'єктивне поєднання ринкових і державних регуляторів, завдяки яким є можливість цілеспрямованого впливу на окремі сфери чи комплекси країни, окремі суб'єкти господарювання та версти населення.

Сучасна ринкова економіка — це економіка, яка регулюється як з боку ринкового механізму, так і з боку державного економічного регулювання. Як зазначає Бревнов А.А. «Ринковий механізм — це сукупність взаємозв'язаних елементів ринку: попит, пропозиція, ціна, конкуренція, основні економічні закони [7, с. 231]».

Ринковий механізм має відповідні переваги перед адміністративно-командним механізмом. Основними перевагами ринкового механізму можливо назвати: а) автоматичне регулює економіку через розподіл ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових); б) забезпечує збалансованість платоспроможного попиту і пропозиції; в) оперативно реагує на зміну потреб і сприяє їх задоволенню; г) стимулює підприємницьку активність, постійний пошук нового; д) сприяє підвищенню ефективності господарювання (скороченню витрат, підвищенню доходів, поліпшенню якості).

Для розвитку санаторно-курортного комплексу важливими є всі складові ринкового механізму. Так, попит забезпечує інтерес до санаторно-курортного комплексу, формує зацікавленість суб'єктів підприємництва до постійного оновлення, вкладання додаткових коштів в його розвиток. Попит формує відповідний рівень доходів суб'єктів санаторно-курортного комплексу. Отже, абсолютна більшість суб'єктів підприємництва санаторно-курортного комплексу зацікавлені в підтриманні високого попиту, що дасть змогу забезпечити зростання доходів і прибутків. З урахуванням того, що санаторно-курортний комплекс в більшості рекреаційних територій, наприклад, АР Крим, фактично функціонує лише 2-4 місяця на рік, то високий попит є гарантією отримання доходів та прибутків, які дозволять суб'єктам підприємництва пережити період, коли практично немає попиту. Високий попит породжує бажання практично усіх суб'єктів підприємництва санаторно-курортного комплексу не збільшувати пропозиції, щоб не було необхідності зменшувати ціни на санаторно-курортні послуги. Пропозиція санаторно-курортних послуг позитивно впливає на задоволення інтересів рекреантів, але негативно впливає на суб'єкти підприємництва санаторно-курортного комплексу. Ураховуючи те, що в цьому комплексі України досить велика монополія, а зростання пропозиції не призводить: а) до зниження ціни на санаторно-курортні послуги; б) підвищення якості санаторно-курортних послуг; в) значного розширення цих послуг. За 20 років існування ринкових відносин в Україні, попит і пропозиція в санаторно-курортному комплексі ніколи не збігались внаслідок прямої зацікавленості суб'єктів підприємництва цього комплексу, а також частково їх покровителів з державних та місцевих структур. Все це негативно сприяє розвитку санаторно-курортного комплексу, стримує його розвиток, призводить до відтоку помітної частини населення з українських курортів.

Ціна на санаторно-курортні послуги складається не лише на основі попиту і пропозиції, які мають велике значення для ціноутворення в умовах ринкової економіки, а й виходячи з витрат суб'єктів підприємництва цього комплексу та необхідності формування доходу і прибутку на весь рік при умові, що рекреаційний сезон триває всього 2-4, інколи до 5 місяців. Звідси, ціни на рекреаційні послуги в більшості курортних територій України значно перевищують такі, що діють на світових курортах. Крім того, ціна санаторно-курортної послуги повинна відповідати її якості. Але якість санаторно-курортних послуг в більшості курортів України не відповідає високій ціні за ці послуги. Отже, ціноутворення на санаторно-курортні послуги в рекреаційній сфері країни не є ринковими, вони більш відповідають умовам державного монополізму. Це обумовлено як зацікавленістю самих суб'єктів підприємництва санаторно-курортного комплексу, так і наявністю в цій сфері значного монополізму, контролю з боку різних структур за рівнем цін на послуги. Все це не сприяє розвитку санаторно-курортного комплексу, є гальмом, який важко подолати внаслідок зацікавленості в такий ситуації великої кількості людей.

Ринкові відносини передбачають обов'язково наявність конкуренції, яка є двигуном ринкової економіки. Приватна власність, поява великої кількості суб'єктів підприємництва в рекреаційній сфері є спонукальною основою створення об'єктивної конкурентної середи. Однак монополізація ринку санаторно-курортних послуг значно стримує конкуренцію. Під впливом монополізації ринку санаторно-курортних послуг конкуренція набуває деформованої форми, що не дає змоги значно розвивати ці послуги, збільшувати їх пропозицію. У більшості випадків конкуренція на українському ринку санаторно-курортних послуг реалізується через постійну боротьбу суб'єктів підприємництва з підприємницьким чи державним монополізмом, постійним тиском з боку кримінальних структур, які є на цьому ринку.

Для реалізації інтересів різних верст населення, економічних інтересів держави, в ринкових умовах використовується державне економічне регулювання. Як зазначає Бревнов А.А. «Державне економічне регулювання — це вплив держави на суб'єкти господарювання для досягнення певних соціально-економічних цілей шляхом встановлення норм і організаційних правил їх поведінки в процесі діяльності [7, с. 369]». В процесі державного економічного регулювання здійснюється вплив на санаторно-курортний комплекс (рис. 1).

Рис. 1. Елементи впливу державного економічного регулювання на санаторно-курортний комплекс

Поєднання в економічному регулюванні рекреаційної сфери можливостей ринкового механізму і державного економічного регулювання може сприяти розвитку санаторно-курортного комплексу країни (рис. 2).

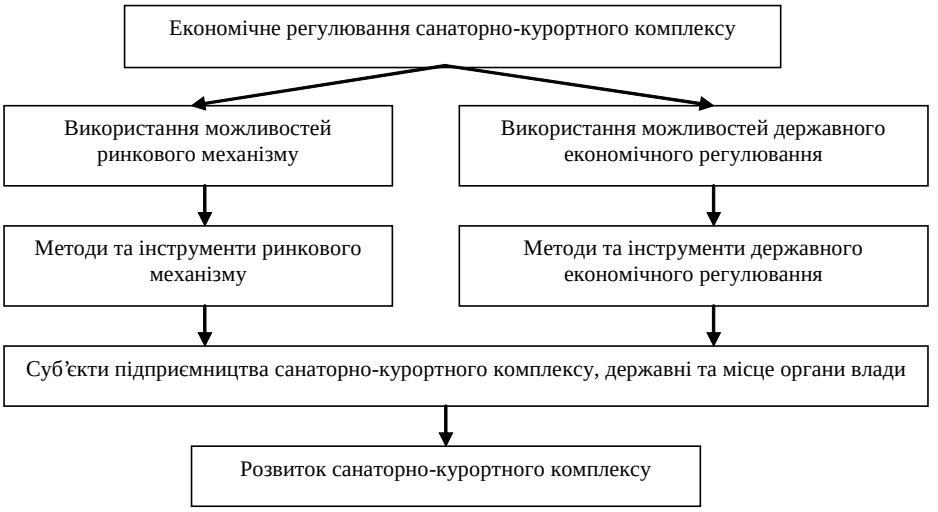

Рис. 2. Економічне регулювання рекреаційного комплексу

У зв'язку з тим, що в економічній літературі існують різні погляди на визначення сутності економічного регулювання [1, 2, 4, 6, 7], нами пропонується власне визначення, яке відноситься безпосередньо до санаторно-курортного комплексу. Економічне регулювання санаторно-курортного комплексу — це сукупність принципів, чинників, методів, механізмів, напрямів, шляхів і заходів, за допомогою яких узгоджуються інтереси суб'єктів підприємництва санаторно-курортно комплексу, державних і місцевих органів влади з метою оптимізації формування і використання економічних ресурсів та задоволення різних верст населення в санаторно-курортних послугах.

Ефективне регулювання санаторно-курортним комплексом сприяє подальшому його розвитку. Особливе значення при економічному регулюванні санаторно-курортного комплексу набувають заходи, які дають змогу підвищити якість надання санаторно-курортних послуг. Це можливо за умови посилення конкуренції між суб'єктами підприємництва, зменшення рівня монополізму в санаторно-курортному комплексі. Для цього необхідно, щоб держава забезпечувала необхідні заходи, які будуть сприяти зростанню самостійності окремих суб'єктів підприємництва, зменшенню тиску на підприємців з боку місцевої влади, чиновників різного рівня, кримінального середовища.

Крім того, значна роль держави в економічному регулюванні санаторно-курортного комплексу, пов'язана з наданням суб'єктам підприємництва необхідної підтримки за рахунок коштів держави або за рахунок зменшення податкового тягаря. Вважаємо, що особливості державного регулювання санаторно-курортного комплексу можуть буди реалізовані через: а) посилення ролі економічних методів в регулятивній політиці держави щодо санаторно-курортного комплексу б) збільшення питомої ваги витрат на створення умов для ведення господарської діяльності в санаторно-курортному комплексі; в) реалізації значної кількості інвестиційних програм і проектів, що сприяють розвитку санаторно-курортного комплексу, зокрема курортної сфери в найбільш розвинутих рекреаційних регіонах — АР Крим, Одеська, Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська області; г) здійснення відповідних заходів щодо реалізації програм надання земельних ділянок для створення різних рекреаційних об'єктів; д) проведення політики протекціонізму щодо розвитку національного санаторно-курортного комплексу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, здійсненні дослідження дали змогу сформулювати власне визначення економічного регулювання санаторно-курортного комплексу. Доведено, що економічне регулювання базується на поєднанні ринкового механізму і державного економічного регулювання. Для ефективного розвитку санаторно-курортного комплексу найбільше значення має посилення ролі ринкових регуляторів, зменшення рівня монополізації в рекреації, посилення впливу держави щодо зменшення корупційної складової та податкового тиску на суб'єкти санаторно-курортного комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандур С.І. Сучасна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика: монографія / С.І. Бандур, Т.А. Заяц, І.В. Терон. — К.: ТОВ «Принт-Експрес», 2002. — 250 с.

2. Біла С. Державне регулювання галузевої структури економіки України / С. Біла // Економіка України. — 2001. — №5. — С. 30-38.

3. Ветрова Н.М. Систематизация теоретических подходов регулирования экономической деятельности в регионе в современных условиях / Н.М. Ветрова, В.И. Кикоть // Экономика и управление. — 2006. — №2-3. — С. 116-121.

4. Дідівська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головко. — К.: Знання-Прес, 2000. — 209 с.

5. Кононенко В.І. Формування ринкових регуляторів в перехідній економіці України / В.І. Кононенко, Л.М. Шабліста, Л.І. Шевченко. — К.: Інститут економіки, 1996. — 164 с.

6. Курилова Н.А. Развитие государственного экономического стимулирования в условиях рыночной экономики: автореф. дис. [на соискание ученой степени канд. эконом. наук] / Н.А. Курилова. — Саратов: Саратовский государственный социально-экономический университет, 2007. — 23 с.

7. Бревнов А.А. Основы экономической теории: учеб. пособ. — Харьков: ООО «Одиссей», 2004. — 512 с.

Стаття надійшла до редакції 19 грудня 2011 року